

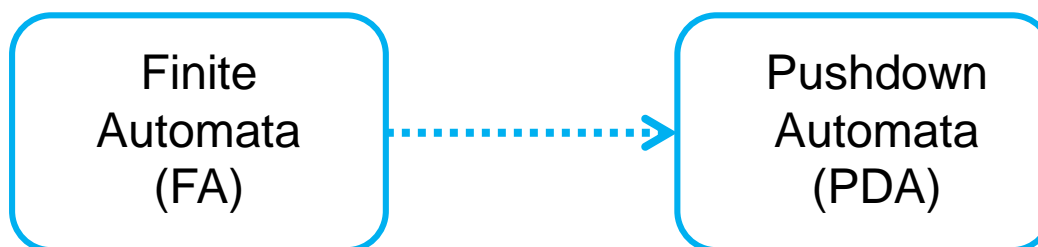
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نظريه زبان‌ها و ماشين‌ها

جلسه ۱۳

مجتبی خلیلی
دانشکده برق و کامپیوتر
دانشگاه صنعتی اصفهان

سه مدل

○ اتوماتای پشته‌ای

- حافظه نامحدود اما دسترسی خاص (stack)
- زبان‌ها و گرامرهای مستقل از متن
- زبان‌های برنامه نویسی، کامپایلر

مثال

○ زبان زیر منظم است یا نامنظم؟

$$\{0^n 1^n : n \geq 0\} = \{\varepsilon, 01, 0011, 000111, \dots\}$$

زبان‌های مستقل از متن

○ زبان زیر را در نظر بگیرید:

$$L = \{w \in \{ (,) \}^* \mid w \text{ is in a balanced form}\}$$

$$L \ni \epsilon, (), (()), ()(), ((())), ((()())), ((())), \dots$$

$$L \not\ni (,),)(, ((), ()), (()), ((()), \dots$$

○ این زبان منظم نیست (خودتان میتوانید با PL بررسی کنید).

○ این زبان را چگونه توصیف کنیم؟

گرامر

گرامر و PDA ○

گرامر

○ مثال: حالتی ساده از گرامر زبان انگلیسی

$\langle \text{SENTENCE} \rangle \rightarrow \langle \text{NOUN-PHRASE} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\langle \text{NOUN-PHRASE} \rangle \rightarrow \langle \text{CMPLX-NOUN} \rangle$
 $\langle \text{CMPLX-NOUN} \rangle \rightarrow \langle \text{ARTICLE} \rangle \langle \text{NOUN} \rangle$
 $\langle \text{ARTICLE} \rangle \rightarrow a \mid the$
 $\langle \text{NOUN} \rangle \rightarrow boy \mid girl \mid flower$
 $\langle \text{VERB} \rangle \rightarrow touches \mid likes \mid sees$

گرامر

○ مثال: اشتقاق یک جمله

$\langle \text{SENTENCE} \rangle \Rightarrow \langle \text{NOUN-PHRASE} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow \langle \text{CMPLX-NOUN} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow \langle \text{ARTICLE} \rangle \langle \text{NOUN} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow a \langle \text{NOUN} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow a \text{ boy } \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow a \text{ boy sees}$

گرامر

○ مثال: اشتقاق یک جمله

$\langle \text{SENTENCE} \rangle \Rightarrow \langle \text{NOUN-PHRASE} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow \langle \text{CMPLX-NOUN} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow \langle \text{ARTICLE} \rangle \langle \text{NOUN} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow a \langle \text{NOUN} \rangle \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow a \text{ boy } \langle \text{VERB} \rangle$
 $\Rightarrow a \text{ boy sees}$

زبان

گرامر

- یک گرامر مجموعه‌ای از قواعد برای ساخت رشته‌ها/ساخت یک زبان است. در واقع، گرامرها یک شیوه ممکن برای تولید یا مشخص کردن زبان‌ها هستند.
- یک گرامر شامل:

- یک مجموعه از متغیرهاست (شامل متغیر آغازین)
- یک مجموعه از ترمینال‌هاست (از الفبا)
- یک لیست از قواعد

$$S \rightarrow 0S1$$

$$S \rightarrow \epsilon$$

$$0^n 1^n$$

○ مثال:

گرامر

$$S \rightarrow 0S1$$

$$S \rightarrow \epsilon$$

$$\longrightarrow 0^n 1^n$$

مثال: ○

○ گوییم رشته w (فقط شامل ترمینالها) توسط گرامر مورد نظر تولید شده است اگر با شروع از متغیر آغازین ($S=\text{start}$) و اعمال قواعد بتوان w را بدست آورد.

○ مثلاً رشته زیر توسط گرامر بالا تولید شده است. به دنباله زیر که نشان دهنده روند تولید این رشته است اشتقاق (derivation) گویند.

$$S \Rightarrow 0S1 \Rightarrow 00S11 \Rightarrow 0011$$

گرامر

○ نمادها در اشتقاق:

$S \Rightarrow w$ یک گام

$S \Rightarrow^* w$ صفر گام یا بیشتر

$S \Rightarrow^+ w$ یک گام یا بیشتر

مثال

○ رشته aabbcc را از گرامر زیر اشتقاق کنید:

$$V = \{S, X, Y\}$$
$$\Sigma = \{a, b, c\}.$$

$$S \rightarrow \varepsilon$$

$$S \rightarrow abc$$

$$S \rightarrow X$$

$$X \rightarrow aXYc$$

$$X \rightarrow abc$$

$$cY \rightarrow Yc$$

$$bY \rightarrow bb$$

تعریف فرمال گرامر

DEFINITION 1.1

A grammar G is defined as a quadruple

$$G = (V, T, S, P),$$

where V is a finite set of objects called **variables**,
 T is a finite set of objects called **terminal symbols**,
 $S \in V$ is a special symbol called the **start** variable,
 P is a finite set of **productions**.

It will be assumed without further mention that the sets V and T are non-empty and disjoint.

$$P : (V \cup T)^+ \longrightarrow (V \cup T)^*.$$

زبان تولید شده با گرامر

DEFINITION 1.2

Let $G = (V, T, S, P)$ be a grammar. Then the set

$$L(G) = \{w \in T^* : S \xRightarrow{*} w\}$$

is the language generated by G .

مثال

گرامر زیر چه زبانی را تولید می کند؟ ○

$$S \rightarrow 0S1 \mid A$$

$$A \rightarrow \#$$

$$L(G) = \{0^n \# 1^n \mid n \geq 0\}$$

مثال

EXAMPLE 1.12

Find a grammar that generates

$$L = \{a^n b^{n+1} : n \geq 0\}.$$

The idea behind the previous example can be extended to this case. All we need to do is generate an extra b . This can be done with a production $S \rightarrow Ab$, with other productions chosen so that A can derive the language in the previous example. Reasoning in this fashion, we get the grammar $G = (\{S, A\}, \{a, b\}, S, P)$, with productions

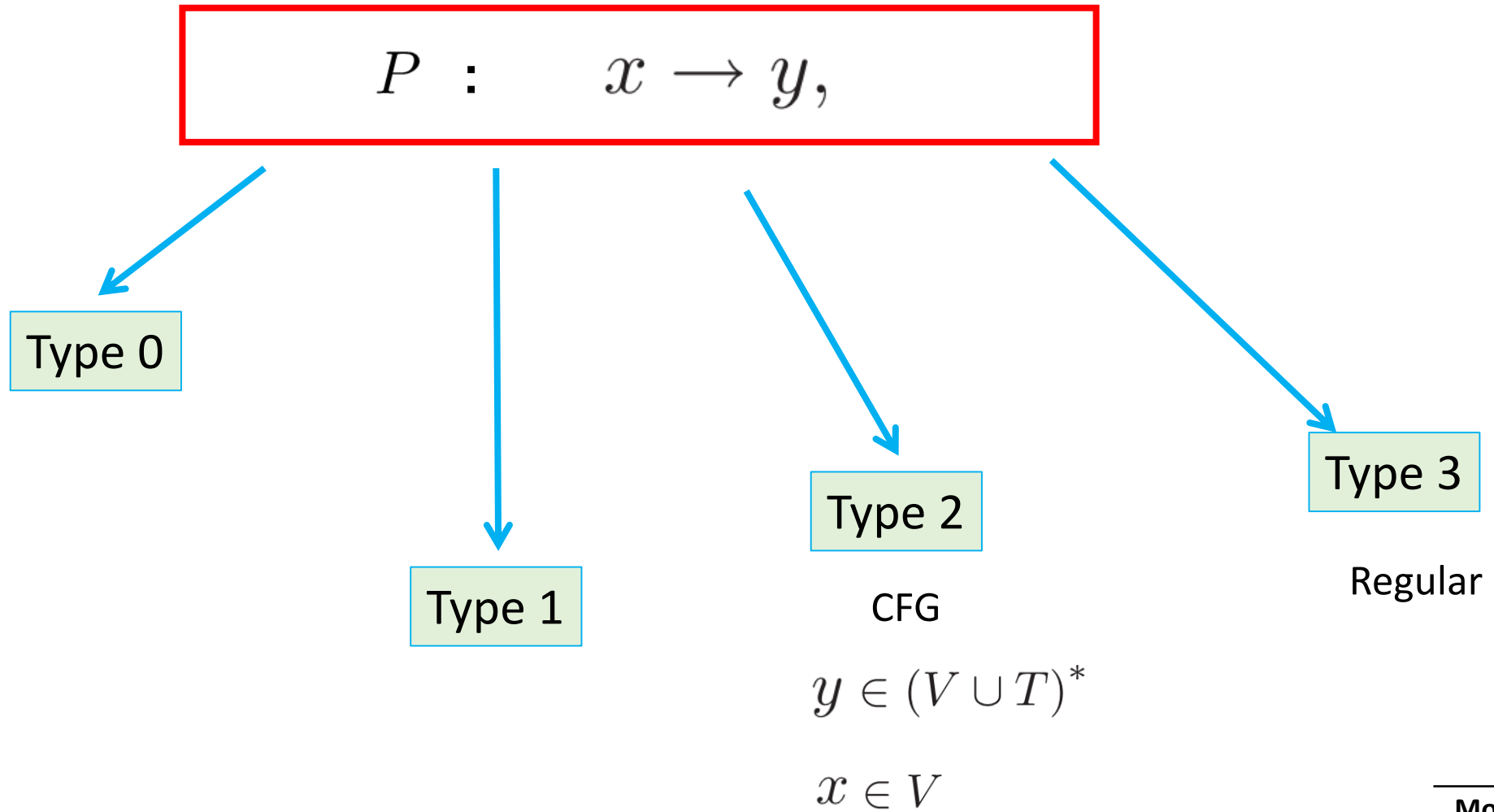
$$S \rightarrow Ab,$$

$$A \rightarrow aAb,$$

$$A \rightarrow \lambda.$$

Derive a few specific sentences to convince yourself that this works.

انواع گرامرها

گرامر/زبان مستقل از متن (CFG/CFL)

DEFINITION 2.2

A *context-free grammar* is a 4-tuple (V, Σ, R, S) , where

1. V is a finite set called the *variables*,
2. Σ is a finite set, disjoint from V , called the *terminals*,
3. R is a finite set of *rules*, with each rule being a variable and a string of variables and terminals, and
4. $S \in V$ is the start variable.

A language L is said to be context-free if and only if there is a context-free grammar G such that $L = L(G)$.

گرامر مستقل از متن (CFG)

○ دلیل نامگذاری

گرامر مستقل از متن (CFG)

An important application of context-free grammars occurs in the specification and compilation of programming languages. A grammar for a programming language often appears as a reference for people trying to learn the language syntax. Designers of compilers and interpreters for programming languages often start by obtaining a grammar for the language. Most compilers and interpreters contain a component called a *parser* that extracts the meaning of a program prior to generating the compiled code or performing the interpreted execution. A number of methodologies facilitate the construction of a parser once a context-free grammar is available. Some tools even automatically generate the parser from the grammar.

گرامر مستقل از متن (CFG)

- چه زبان‌هایی را توصیف میکند و برعکس؟؟؟
- رابطه با زبان‌های منظم؟
- آیا زبان مستقل از متن نیز تحت عملگرهای اجتماع، ستاره، الحاق و ... بسته است؟
- اتوماتای متناظر با این زبان چیست؟
- هم ارزی اتوماتای معین و نامعین؟
- محدودیت دارد؟

مثال

2.1

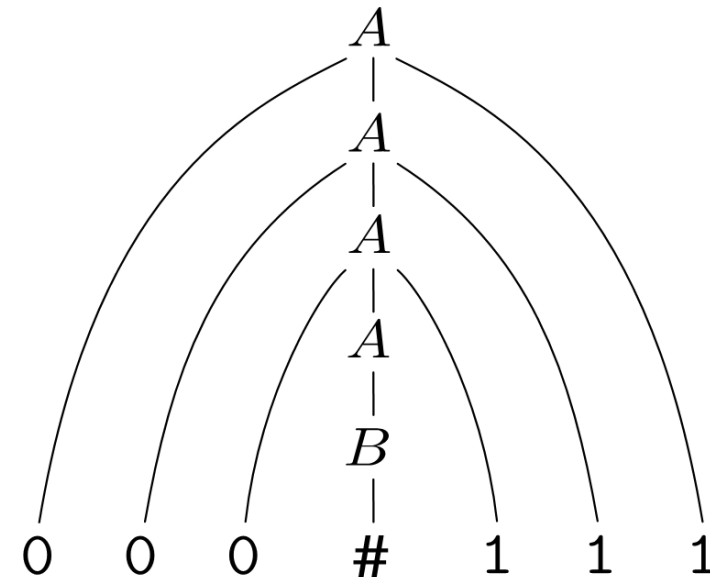
CONTEXT-FREE GRAMMARS

The following is an example of a context-free grammar, which we call G_1 .

$$A \rightarrow 0A1$$

$$A \rightarrow B$$

$$B \rightarrow \#$$

Parse tree for 000#111 in grammar G_1

مثال

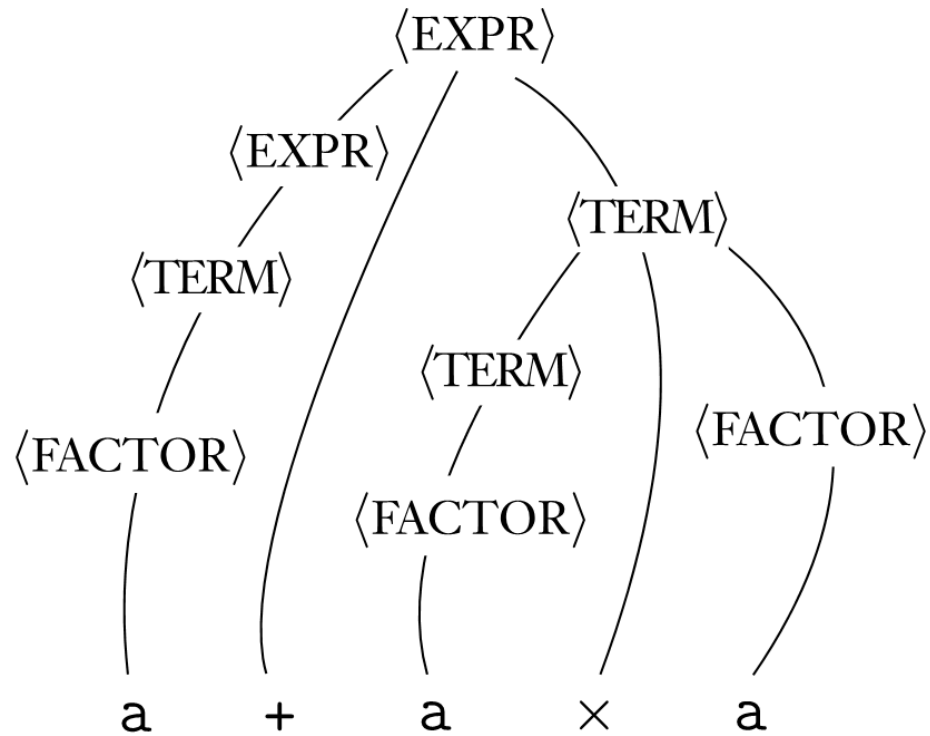
EXAMPLE 2.4

Consider grammar $G_4 = (V, \Sigma, R, \langle \text{EXPR} \rangle)$.

V is $\{\langle \text{EXPR} \rangle, \langle \text{TERM} \rangle, \langle \text{FACTOR} \rangle\}$ and Σ is $\{a, +, \times, (,)\}$. The rules are

$$\begin{aligned}\langle \text{EXPR} \rangle &\rightarrow \langle \text{EXPR} \rangle + \langle \text{TERM} \rangle \mid \langle \text{TERM} \rangle \\ \langle \text{TERM} \rangle &\rightarrow \langle \text{TERM} \rangle \times \langle \text{FACTOR} \rangle \mid \langle \text{FACTOR} \rangle \\ \langle \text{FACTOR} \rangle &\rightarrow (\langle \text{EXPR} \rangle) \mid a\end{aligned}$$

مثال

$L(G_4)$ = language of arithmetic expressions

مثال

EXAMPLE 5.1

The grammar $G = (\{S\}, \{a, b\}, S, P)$, with productions

$$S \rightarrow aSa,$$

$$S \rightarrow bSb,$$

$$S \rightarrow \lambda,$$

is context-free. A typical derivation in this grammar is

$$S \Rightarrow aSa \Rightarrow aaSaa \Rightarrow aabSbaa \Rightarrow aabbbaa.$$

This, and similar derivations, make it clear that

$$L(G) = \{ww^R : w \in \{a, b\}^*\}.$$

The language is context-free, but as shown in Example 4.8, it is not regular.

مثال

$G = (\{A, B, S\}, \{a, b\}, S, P)$ with productions

1. $S \rightarrow AB.$
2. $A \rightarrow aaA.$
3. $A \rightarrow \lambda.$
4. $B \rightarrow Bb.$
5. $B \rightarrow \lambda.$

This grammar generates the language $L(G) = \{a^{2n}b^m : n \geq 0, m \geq 0\}.$

مثال

$G = (\{A, B, S\}, \{a, b\}, S, P)$ with productions

1. $S \rightarrow AB.$
2. $A \rightarrow aaA.$
3. $A \rightarrow \lambda.$
4. $B \rightarrow Bb.$
5. $B \rightarrow \lambda.$

This grammar generates the language $L(G) = \{a^{2n}b^m : n \geq 0, m \geq 0\}.$

$$S \xRightarrow{1} AB \xRightarrow{2} aaAB \xRightarrow{3} aaB \xRightarrow{4} aaBb \xRightarrow{5} aab$$

$$S \xRightarrow{1} AB \xRightarrow{4} ABb \xRightarrow{2} aaABb \xRightarrow{5} aaAb \xRightarrow{3} aab.$$

تعریف

DEFINITION 5.2

A derivation is said to be **leftmost** if in each step the leftmost variable in the sentential form is replaced. If in each step the rightmost variable is replaced, we call the derivation **rightmost**.

مثال

EXAMPLE 5.5

Consider the grammar with productions

$$S \rightarrow aAB,$$

$$A \rightarrow bBb,$$

$$B \rightarrow A|\lambda.$$

Then

$$S \Rightarrow aAB \Rightarrow abBbB \Rightarrow abAbB \Rightarrow abbBbbB \Rightarrow abbbbB \Rightarrow abbbb$$

is a leftmost derivation of the string $abbbb$. A rightmost derivation of the same string is

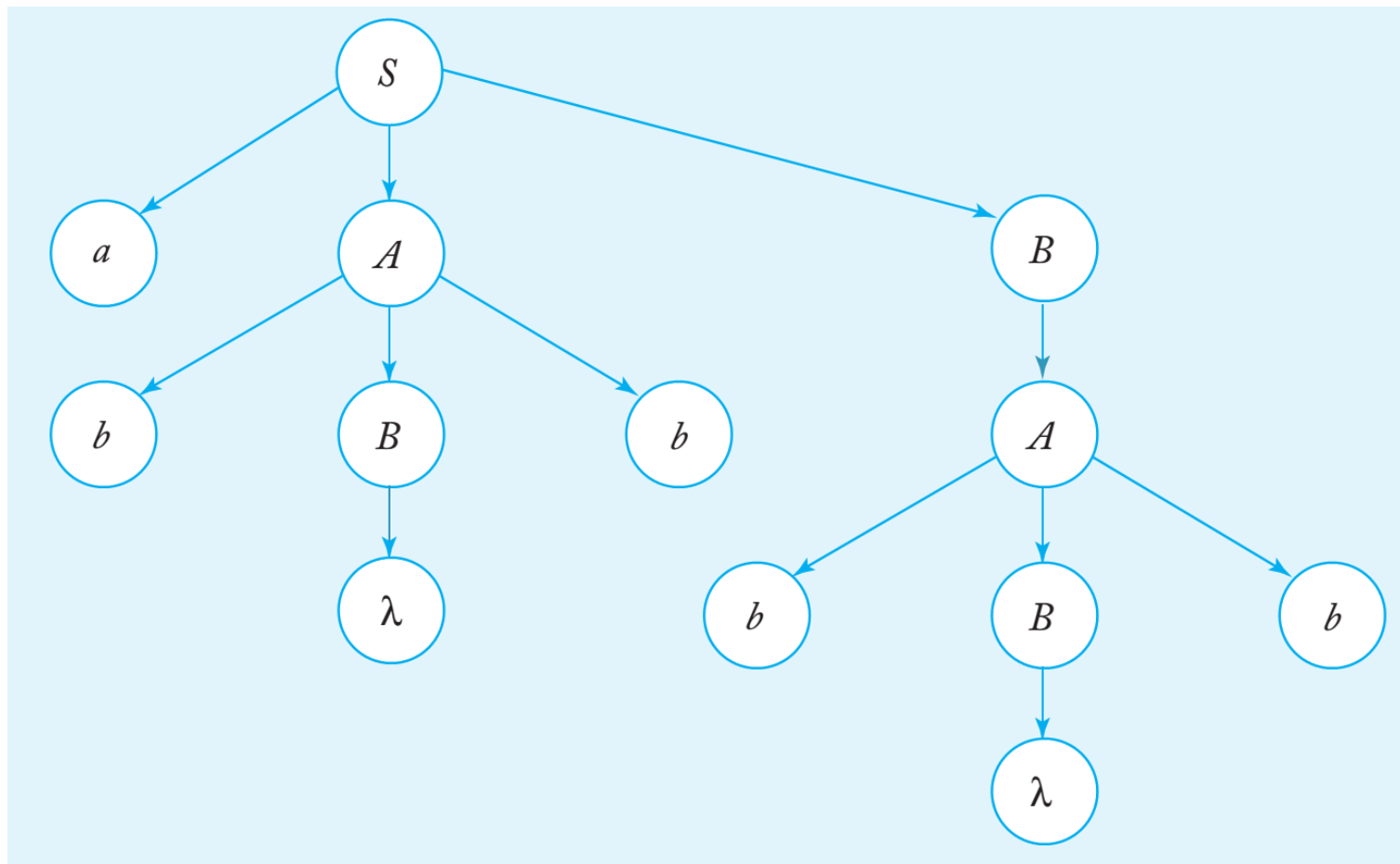
$$S \Rightarrow aAB \Rightarrow aA \Rightarrow abBb \Rightarrow abAb \Rightarrow abbBbb \Rightarrow abbbb.$$

مثال

$$S \rightarrow aAB,$$

$$A \rightarrow bBb,$$

$$B \rightarrow A|\lambda.$$

مثال

EXAMPLE 2.3

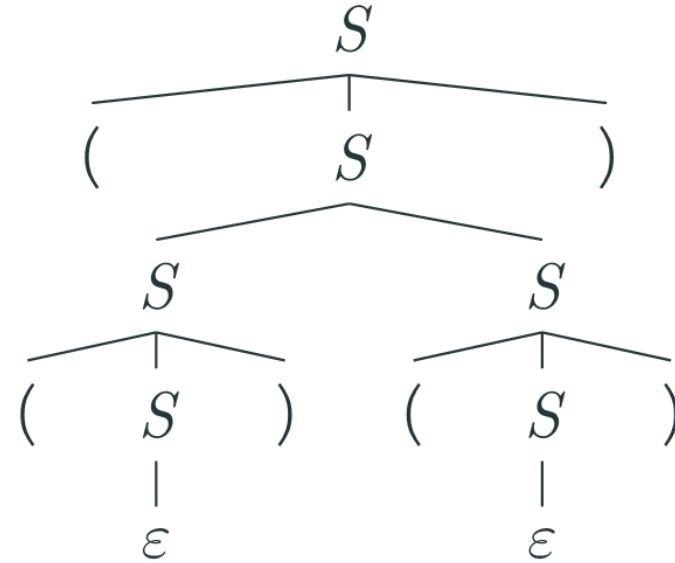
Consider grammar $G_3 = (\{S\}, \{a, b\}, R, S)$. The set of rules, R , is

$$S \rightarrow aSb \mid SS \mid \varepsilon.$$

This grammar generates strings such as abab, aaabbbb, and aababb. You can see more easily what this language is if you think of a as a left parenthesis “(” and b as a right parenthesis “)”. Viewed in this way, $L(G_3)$ is the language of all strings of properly nested parentheses. Observe that the right-hand side of a rule may be the empty string ε . ■

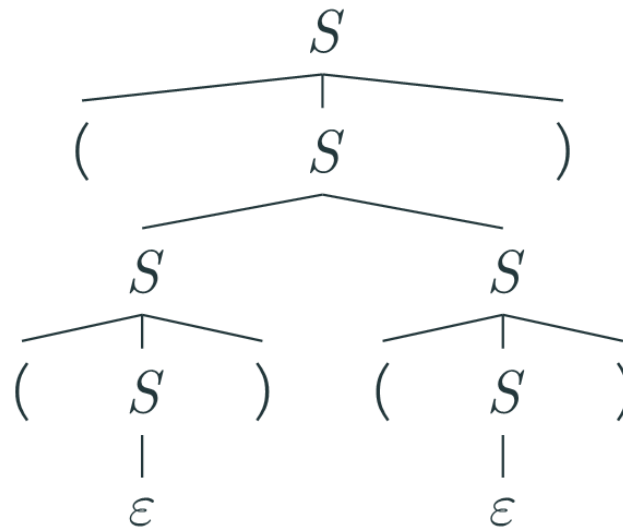
مثال

$S \Rightarrow (S)$
 $\Rightarrow (SS)$
 $\Rightarrow ((S)S)$
 $\Rightarrow ((S)(S))$
 $\Rightarrow (()(S))$
 $\Rightarrow (())()$

مثال

$S \Rightarrow (S)$
 $\Rightarrow (SS)$
 $\Rightarrow ((S)S)$
 $\Rightarrow ((S)(S))$
 $\Rightarrow (())(S))$
 $\Rightarrow (())()$
 $S \Rightarrow (S)$
 $\Rightarrow (SS)$
 $\Rightarrow ((S)S)$
 $\Rightarrow (())S)$
 $\Rightarrow (())(S))$
 $\Rightarrow (())()$

$S \Rightarrow (S)$
 $\Rightarrow (SS)$
 $\Rightarrow (S(S))$
 $\Rightarrow ((S)(S))$
 $\Rightarrow (())(S))$
 $\Rightarrow (())()$
 $S \Rightarrow (S)$
 $\Rightarrow (SS)$
 $\Rightarrow (S(S))$
 $\Rightarrow (S())$
 $\Rightarrow ((S)())$
 $\Rightarrow (())()$